

ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ФОРМУВАННЯ І ВИКОРИСТАННЯ ОБОРОТНОГО КАПІТАЛУ ПІДПРИЄМСТВА

INCREASE IN EFFECTIVENESS OF FORMATION AND USE OF ENTERPRISE CIRCULATING CAPITAL

УДК 658.14

Коваленко О.В.

д.е.н., завідувач кафедри економіки підприємства
Запорізька державна інженерна академія

Отченко Ю.С.

магістр кафедри економіки підприємства
Запорізька державна інженерна академія

У статті досліджено підвищення ефективності формування і використання оборотного капіталу підприємства. Існує ряд теоретичних і практичних проблем, які все ще залишаються невирішеними як на рівні економіки у цілому, так і на рівні підприємства, зокрема. Практичне впровадження запропонованих у статті заходів по підвищенню ефективності формування та використання оборотного капіталу дозволить максимально ефективно використовувати власні ресурси для забезпечення стабільної фінансової діяльності.

Ключові слова: оборотний капітал, підприємство, фінансові інвестиції, продукція.

В статье исследовано повышение эффективности формирования и использования оборотного капитала предприятия. Существует ряд теоретических и практических проблем, которые все еще остаются нерешенными как на уровне экономики в целом, так и на уровне предприятия, в част-

ности. Практическое внедрение предложенных в статье мер по повышению эффективности формирования и использования оборотного капитала позволит максимально эффективно использовать собственные ресурсы для обеспечения стабильной финансовой деятельности.

Ключевые слова: оборотный капитал, предприятие, финансовые инвестиции, продукция.

The article studies the increase in effectiveness of formation and use of circulating capital of an enterprise. There are a number of theoretical and practical problems, which are still being unsolved at the level of economy as a whole as well as at the level of an enterprise, in particular. Practical implementation of proposed in the article measures to increase effectiveness of formation and use of circulating capital allows the most effective use of own resources in order to provide stable financial activity.

Key words: circulating capital, enterprise, financial investment, production.

Актуальність дослідження. Світова фінансова криза з усією гостротою поставила перед підприємствами проблему виживання та адаптації до принципово нових умов господарювання. Мінімізація витрат, підвищення операційної мобільності, зниження рівня заборгованості, забезпечення платоспроможності та фінансової стійкості – всі ці та інші питання постають сьогодні дуже гостро. Визначені проблеми так чи інакше пов'язані з питаннями ефективного управління оборотними активами промислового підприємства. Удосконалення управління оборотними активами – один із найважливіших чинників підвищення загальної економічної ефективності виробництва та фінансової стійкості підприємств в сучасних умовах. Проблема формування та ефективного використання оборотних активів підприємства була та залишається досить актуальною як для вітчизняних, так і закордонних вчених. В наукових працях західних авторів

Ю. Ф. Бриггема, Р. Брейлі, Д. К. Ван Хорна, Б. Коласса, С. Майерса, С. Росса, Р. Самуельсона, Д. Сигела, А. Шапіро, Д. Шима та інших особлива увага зосереджена на розгляді окремих теоретичних аспектів та практичного досвіду управління оборотним капіталом.

Проте існує ряд теоретичних і практичних проблем, які все ще залишаються невирішеними як на рівні економіки у цілому, так і на рівні підприємства, зокрема. Так, незважаючи на значну кількість публікацій, що освітлюють окремі аспекти проблем формування та використання оборотного капіталу, дослідження цього процесу, його сутності, особливостей, факторів, що впливають на ефективність його використання підприємствами вимагають подальшої розробки. Існуючі роботи вчених не повною мірою враховують усі особливості сучасного стану формування оборотних активів підприємств, залишається невирішеною низка дискусійних питань, а саме:

відсутній єдиний підхід до управління формуванням оборотних активів підприємств, який дозволяв би встановити величину оборотних активів і їх елементів з урахуванням поставлених цілей, особливостей операційної діяльності та критеріїв формування оборотних активів підприємств. Тому дослідження системи формування та використання оборотного капіталу як важливого чинника підвищення ефективності функціонування промислового підприємства набуває особливої актуальності.

Викладення основного матеріалу. Становлення і розвиток в Україні ринкової інфраструктури суттєво змінюють економічне, інформаційне і правове середовище функціонування підприємств, зміст фінансово-господарської діяльності. Фінансовий стан підприємства промисловості значною мірою залежить від наявності та ефективності використання оборотних коштів. Перш ніж почати обґрунтування проекту підвищення ефективності формування і використання оборотного капіталу підприємства розглянемо сутність оборотного капіталу.

Термін «оборотний капітал» походить від англійського поняття «*circulating capital*» і з'явився у словниковому обігу у зв'язку з активним використанням англійських джерел економічної літератури. В українськомовних джерелах з економічної теорії його синонімами є «оборотні засоби», «оборотні кошти», «оборотні активи», «поточні активи». Проте, незважаючи на неоднорідність термінів, економічна сутність поняття, що ними визначається, трактується у вітчизняній та зарубіжній літературі досить однозначно. Це сукупність грошових коштів, авансованих підприємством для формування оборотних виробничих фондів і фондів обігу, які використовуються в межах одного відтворювального циклу або в короткостроковому періоді (до одного року), що забезпечують безперервний процес виробничо-господарської діяльності [4, с. 104] та приносять економічну вигоду [1, с. 195].

А.М. Поддєрьогін поняття «оборотний капітал» і «оборотні кошти» розглядає як синоніми і дає таке визначення: «оборотний капітал (оборотні кошти) – це кошти,

авансовані в оборотні виробничі фонди й у фонди обігу для забезпечення безперервності процесу виробництва, реалізації продукції та отримання прибутку» [6, с. 189].

О.П. Пархоменко пропонує таке визначення: «оборотний капітал – це авансована вартість в елементи оборотних виробничих фондів і фондів обігу на рік чи операційний цикл для забезпечення безперервного процесу виробництва та реалізації продукції з метою досягнення достатнього рівня прибутковості підприємства» [5].

Управління оборотним капіталом полягає у пошуку ефективних форм його фінансування, оптимізації обсягу, удосконаленні структури, забезпеченні прийняттого рівня ліквідності та підвищенні ефективності використання [3, с. 77; 4, с. 104].

До оборотних активів належать: запаси, дебіторська заборгованість, поточні фінансові інвестиції, грошові кошти та їх еквіваленти, витрати майбутніх періодів тощо. Вони перебувають у постійному русі, набуваючи форми грошей, запасів сировини, матеріалів, напівфабрикатів та готової продукції. Ефективність використання оборотних коштів характеризується швидкістю їхнього обертання, оборотністю. Прискорення оборотності цих коштів зумовлює: по-перше, збільшення обсягу продукції на кожну грошову одиницю поточних витрат підприємства; по-друге, вивільнення частини коштів і завдяки цьому створення додаткових резервів для розширення виробництва. Підвищення ефективності формування і використання оборотного капіталу підприємства повинно, в першу чергу, забезпечити пошук компромісу між ризиком втрати ліквідності і ефективністю роботи. Це зводиться до рішення двох важливих задач:

1. Забезпечення платоспроможності підприємства. Тобто підприємство повинно мати можливість вчасно оплачувати рахунки, виконувати зобов'язання. Підприємство, що не має достатнього рівня оборотного капіталу, може зіткнутися з ризиком неплатоспроможності.

2. Забезпечення прийняттого об'єму, структури і рентабельності активів. Наприклад, високий рівень виробничо-матері-

альних запасів потребує відповідно значні поточні витрати.

Одним з ключових факторів підвищення ефективності виробництва є прискорення обігу коштів. На жаль, кризові явища у розвитку української економіки спричинили істотні негативні зміни як у тривалості обігу більшості підприємств, так і його структури. Повний обіг коштів включає в себе такі структурні складові: час виробництва, час обігу; період перебування обігових коштів у сферах виробництва й обігу, не пов'язаних з основним напрямом виробничої діяльності підприємств. Прискорення оборотності оборотних коштів з обороту приводить до вивільнення матеріальних ресурсів і джерел їх формування, при уповільненні – до обороту залучаються додаткові кошти. Тобто кожне підприємство повинно намагатися, як можна більше прискорити оборотність оборотного капіталу, задля досягнення абсолютного та відносного вивільнення оборотного капіталу.

Абсолютне вивільнення має місце, якщо фактичні залишки оборотних коштів менше нормативу або залишків попереднього періоду при збереженні або перевищенні об'єму реалізації за даний період. Відносно вивільнення оборотних коштів має місце в тих випадках, коли прискорення їх оборотності відбувається одночасно із зростанням виробничої програми підприємства, причому темп зростання об'єму виробництва випереджає темп зростання залишків оборотних коштів. За нинішніх умов господарювання через інфляційні процеси найбільш реальним є відносно вивільнення оборотних коштів. Ураховуючи це, слід більше уваги приділяти реалізації заходів, які сприяють відносному вивільненню оборотних коштів.

Підвищення ефективності формування та використання оборотного капіталу на діючих підприємствах в сучасних умовах має досягатися наступними шляхами:

На стадії створення виробничих запасів підприємства необхідно впроваджувати економічно обґрунтовані та доцільні норми запасів матеріалів; наближення постачальників сировини, напівфабри-

катів, комплектуючих виробів і інших до споживачів; широке використання прямих тривалих зв'язків; розширення складської системи матеріально-технічного забезпечення, комплексна механізація й автоматизація вантажно-розвантажувальних робіт на складах, використання сучасного обладнання, новітніх технологій. Обґрунтовуючи проект підвищення ефективності формування та використання оборотного капіталу на діючих підприємствах слід додати, що криза збуту виробленої продукції і неплатежі призводять до уповільнення обороту оборотного капіталу. Тому кожне підприємство повинно випускати таку продукцію, яку можна достатньо швидко і вигідно продати, припиняючи або значно скорочуючи випуск продукції, що не має поточного попиту. Таким чином, проект підвищення ефективності формування та використання оборотного капіталу на діючих підприємствах має включати наступні дії, відповідно до стадії виготовлення продукції [2, с. 145].

На стадії незакінченого виробництва: прискорення науково-технічного прогресу (включає впровадження прогресивної техніки і технологій), розвиток стандартизації, уніфікації, типізації; удосконалення форм організації промислового виробництва, вживання дешевших конструкційних матеріалів; удосконалення системи економічного стимулювання економічного використання сировинних і паливно-енергетичних ресурсів; збільшення питомої ваги продукції, що користується значним попитом.

На стадії обігу: наближення споживачів продукції до її виробників; вдосконалення системи розрахунків; збільшення об'єму реалізованої продукції унаслідок виконання замовлень по прямих зв'язках, дострокового випуску продукції, виготовлення продукції із заощаджених матеріалів; ретельна та своєчасний підбір продукції по партіях, асортименту, транзитній нормі, відвантаження в точній відповідності з укладеними договорами.

Значні резерви підвищення ефективності та використання оборотних коштів на підприємстві криється безпосередньо в самому підприємстві. Керівництво кож-

ного підприємства повинно проводити постійний моніторинг оборотних активів. У табл. 1 представлена частка оборотних активів різних галузей економіки України. З наведених даних видно, що у цьому аспекті будівництво наближене до сільського господарства, бо має схожу частку оборотних активів. Зауважимо, що ця частка значно більша за долю оборотних активів, наприклад, у промисловості. Отже готова продукція у будівництві створюється більшою мірою за рахунок оборотних активів.

Таблиця 1

**Частка оборотних активів
в активах будівельної галузі, (%) [7]**

Рік	Частка оборотних активів по Україні		
	Сільське господарство	Промисловість	Будівництво
2007	44,8	47,1	58,0
2008	59,8	49,5	57,2
2009	59,4	48,9	56,3
2010	64,4	52,0	58,1
2011	74,0	49,2	60,3
2012	63,0	45,1	62,8
2013	62,3	44,8	63,5

Слід визначити також ще одну особливість будівельної галузі: порівняно незначний розмір власного капіталу, який навіть не покриває необоротні активи підприємств. Причому дефіцит фінансових ресурсів є досить значним, на відміну, наприклад, від тієї ж промисловості. Звідси маємо наочне підтвердження тези, що підприємства будівельної галузі вкрай потребують запозичених коштів, які цілком і повністю ідуть на фінансування оборотних активів та частки необоротних. У процесі аналізу необхідно з'ясувати причини утворення понаднормативних або менших за нормативи оборотних коштів. Здійснювати аналіз нормованих оборотних коштів, як в цілому, так і за окремими балансовими статтями, всередині статей –

за групами, усередині груп – за видами для виявлення змін або недостач цінностей. Стан виробничих запасів слід аналізувати за даними аналітичного обліку сировини, матеріалів, палива та інших цінностей, що його ведуть на складах матеріально відповідальні особи і бухгалтерія.

Щоб підвищити ефективність формування та використання оборотного капіталу на підприємстві потрібно:

- удосконалити рух товару і нормалізувати розміщення оборотних коштів;
- повністю і ритмічно виконувати плани господарської діяльності;
- удосконалювати організацію торгівлі, упроваджувати прогресивні форми і методи продажу;
- удосконалювати розрахунки з поставальниками і покупцями;
- покращувати претензійну роботу;
- прискорювати оборот грошових коштів за рахунок поліпшення інкасації торгової виручки, строгої лімітації залишків грошових коштів в касах торгових підприємств, в дорозі, на розрахунковому рахунку в банку;
- звести до мінімуму запаси господарських матеріалів, малоцінних предметів, інвентарю, спецодягу на складі, скоротити підзвітні суми, витрати майбутніх періодів;
- не допускати дебіторської заборгованості [3, с. 91].

Тобто, ефективність використання оборотних коштів на підприємстві залежить, перш за все, від уміння управляти ними, покращувати організацію торгівлі, підвищувати рівень комерційної і фінансової роботи.

Особливого значення для підвищення ефективності формування та використання оборотного капіталу має дебіторська заборгованість підприємства. Можна запропонувати наступні пропозиції з ефективного управління нею:

- своєчасно здійснювати контроль за співвідношенням дебіторської і кредиторської заборгованості;
- контролювати стан розрахунків за простроченими заборгованостями;
- своєчасно виявляти недопустимі види дебіторської заборгованості.

Отже, пропонуємо наступний проект підвищення ефективності формування та використання оборотного капіталу на підприємстві:

1. Встановлення термінів відстрочки платежів для різних груп покупців [6, с. 110]. Існує практика коли, ці терміни встановлюються залежно від періоду часу, протягом якого конкретний покупець може реалізувати придбаний товар. Наприклад, клієнт реалізовує товар за 10 днів, тому немає сенсу надавати йому відстрочку оплати на довший термін, ніж ті самі 10 днів. Але враховуючи, що підприємство не може проаналізувати реалізацію товару кожним своїм клієнтом відстрочка платежів має надаватися лише покупцям обсяг реалізації яких перевищує визначені обсяги. Так, для підприємства, з середньою одноденною виручкою більше 50000 тис. грн., необхідно встановити наступні терміни відстрочки платежів для різних груп покупців (табл. 2).

Таблиця 2
Встановлені терміни відстрочки платежів для різних груп покупців

Обсяг реалізації, тис. грн.	Відстрочка, днів
від 10000 до 20000	3
від 20001 до 45000	10
від 45001 до 70000	20
більше 70001	30

З таблиці 2 слід, що найбільший термін відстрочки платежу на підприємстві буде складати 30 днів, для цього покупець має купити товар на суму від 70001 тис. грн.

2. Встановлення лімітів величини дебіторської заборгованості для кожного покупця (або групи покупців), які залежатимуть від обсягів реалізації та історії кредитних відносин з ними. Як правило, коли обсяг реалізації продукції клієнту є значним, і до цього часу він справно погашав свою заборгованість, то для нього встановлюється більший ліміт дебіторської заборгованості [6, с. 99]. Для дрібного ж клієнта цей ліміт є меншим. Якщо ліміт перевищується, то подальше відвантаження продукції з від-

строчкою платежу не повинно здійснюватися. В залежності від обсягів реалізації всі покупці підприємства необхідно поділити на наступні групи (за умови одноденної виручки більше 50000 тис. грн.), представлені у таблиці 3.

Таблиця 3
Групи покупців в залежності від обсягів реалізації

Обсяг реалізації, тис. грн.	Група покупців
до 10000	дрібні
від 10001 до 20000	дрібнооптові
від 20001 до 45000	середні
від 45001 до 70000	крупні
більше 70001	крупнооптові

Поділ саме на такі групи дозволить підприємству розмежовувати покупців по обсягу реалізації та строку погашення ними своїх зобов'язань.

Необхідно встановити наступні максимальні обсяги дебіторської заборгованості покупців підприємства в залежності від групи, тобто пропонується встановити максимальну дебіторську заборгованість для кожної групи покупців окремо, наприклад, для дрібнооптових він складатиме 18000 тис. грн. (рис. 1). Слід зазначити, що покупець, який більше трьох разів вчасно не сплатив свою заборгованість не може потрапити до наступної групи.

Отже, підприємство має виділити п'ять груп покупців в залежності від обсягу закупівель цими підприємствами. Саме від групи покупця буде залежить максимальний обсяг дебіторської заборгованості при якій відвантаження товару буде припинено.

3. Ефективне використання запровадженої системи стимулюючих знижок для клієнтів, які працюватимуть на умовах передплати.

При цьому важливо прорахувати економічний ефект від продажів із знижками, визначити, що підприємству вигідніше: отримувати менший дохід від реалізації з передплатою, чи більший дохід, але із затримкою платежів.

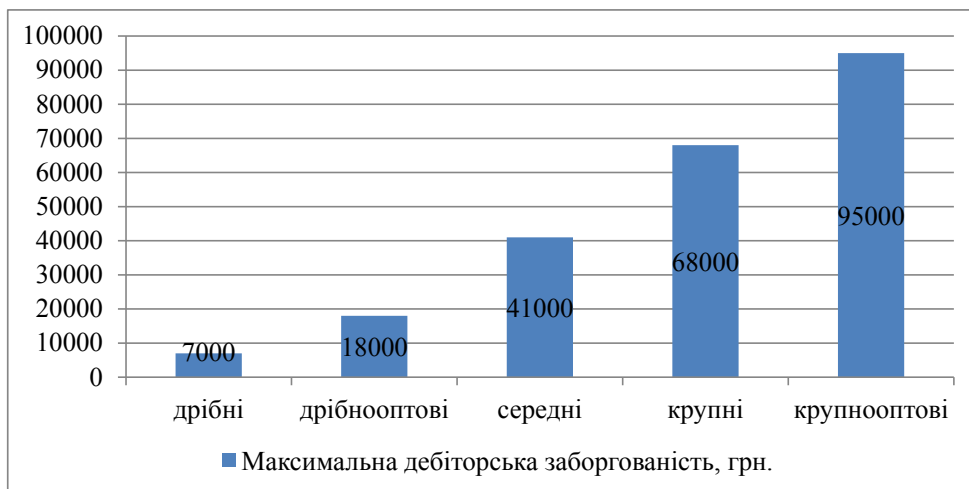

Рис. 1. Максимальні обсяги дебіторської заборгованості покупців підприємства

4. Запровадження системи знижок в період року, коли рівень продажів найменший.

Враховуючи, що частина продукції підприємств користується сезонним попитом, то керівництву підприємства необхідно прийняти рішення надавати сезонні знижки на партії товарів від певної суми реалізації.

5. Розробка системи договорів, в яких чітко будуть зазначені умови та терміни оплати, а також відповідальність покупця у випадку порушення термінів розрахунків.

На підприємствах необхідно розробити типовий договір поставки в якому врахувати всі вимоги нормативно-правових актів, що регулюють договірні відносини. Головна вимога до змісту договору полягає у тому, щоб він містив у собі такі юридичні норми, які б дозволили регулювати весь комплекс взаємовідносин з клієнтом (позичальником).

Узагальнюючим показником, що характеризує управління оборотними активами і виступає в якості генерального завдання при їх формуванні, є оборотність оборотних активів, що відображає продуктивність їх використання. Саме прискорення оборотності оборотних активів підприємства формує раціональний обсяг оборотних активів, що сприяє вивільненню капіталу підприємства та збільшенню прибутку.

Як **ВИСНОВОК**, слід зазначити, що наслідком впровадження проекту підвищення ефективності формування та використання оборотного капіталу мають стати:

- забезпечення безперебійної роботи підприємства;
- зниження обсягів вільних поточних активів, і, як наслідок, зниження витрат на їх фінансування;
- прискорення обороту оборотних активів
- максимізація прибутку підприємства при збереженні ліквідності.

Практичне впровадження запропонованих заходів по підвищенню ефективності формування та використання оборотного капіталу дозволить максимально ефективно використовувати власні ресурси для забезпечення стабільної фінансової діяльності.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Ватченко О. Б. Управління оборотним капіталом підприємства / О. Б. Ватченко, І. Б. Тахмазова // Економічний простір. – 2011. – № 50. – С. 193–200.
2. Дукаль Г.С. Управління обіговим капіталом та його вплив на фінансовий стан підприємств / Г.С. Дукаль [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/chem_bioll/nvnltsu//19_1/181_Dukal_19_1.pdf

3. Єрмак С.О. Концептуальні основи ефективного управління оборотним капіталом на підприємствах роздрібно́ї торгівлі побутовим обладнанням / С.О. Єрмак // Вісник Донецького університету економіки та права. – 2008. – № 1 – 2. – С. 76–83.

4. Кустріч Л.О. Підвищення рівня управління оборотним капіталом / Л.О. Кустріч // Вісник Хмельницького національного університету. – 2010. – № 3. – С. 103–106.

5. Пархоменко О.П. Уточнення визначення сутності поняття оборотний капітал: [Електрон.ресурс] / О.П. Пархоменко. – Режим доступу: <http://www.nbuu.gov.ua>.

6. Фінанси підприємств / [А.М. Поддєрьогін, М.Д. Білик, Л.Д. Буряк та ін.] – К.: КНЕУ, 2004. – 546 с.

7. Державний комітет статистики України. Офіційний веб-сайт. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

2. Dukal' H.S. Upravlinnya obihovym kapitalom ta yoho vplyv na finansovyy stan pidpryyemstv / H.S. Dukal' [Elektronnyy resurs] – Rezhym dostupu: http://archive.nbuu.gov.ua/portal/chem_biol/nvnltu//19_1/181_Dukal_19_1.pdf

3. Yermak S.O. Kontseptual'ni osnovy efektyvnoho upravlinnya oborotnym kapitalom na pidpryyemstvakh rozdribnoyi torhivli pobutovym obladnanniam / S.O. Yermak // Visnyk Donets'koho universytetu ekonomiky ta prava. – 2008. – No 1 – 2. – S. 76–83.

4. Kustrich L.O. Pidvyshchennya rivnya upravlinnya oborotnym kapitalom / L.O. Kustrich // Visnyk Khmel'nyts'koho natsional'noho universytetu. – 2010. – No 3. – S. 103–106.

5. Parkhomenko O.P. Utochnennya vyznachennya sutnosti ponyattya oborotnyy kapital: [Elektron.resurs] / O.P. Parkhomenko. – Rezhym dostupa: <http://www.nbuu.gov.ua>.

6. Finansy pidpryyemstv / [A.M. Poddyer'ohin, M.D. Bilyk, L.D. Buryak ta in.] – K.: KNEU, 2004. – 546 s.

7. Derzhavnyy komitet statystyky Ukrayiny. Ofitsiyyny veb-sayt. – [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

REFERENCES:

1. Vatchenko O. B. Upravlinnya oborotnym kapitalom pidpryyemstva / O. B. Vatchenko, I. B. Takhmazova // Ekonomichnyy prostir. – 2011. – No 50. – S. 193–200.